

KNEŽAK, KJER SE »BEL KAMEN« IN ZELENI KRAS DOPOLNJUJETA

Ne glede, da je bil ta torek, turoben, z rahlim rosenjem, se je skupina Spoznavajmo svet in domovino pri Društvu UTŽO Ilirska Bistrica odpravila v Knežak, v preteklosti največjo vas daleč na okoli, ki pa po svoji pomembnosti ne zaostaja v sedanjem času. Zbrali smo se na parkirišču pri pokopališču. Pričakala sta nas Vojko Mihelj (naš član) in Jolanda Slavec, lokalna turistična vodnica, ki sta se dopolnjevala pri predstavitvi kraja.

Pokopališče pripoveduje

Pred cerkvico sv. Barbare na pokopališču smo dobili prve informacije o dolgi in pestri preteklosti kraja. O tem pričajo številna arheološka najdišča gradišč (Gradišče nad Knežakom, na Čepni, Obroba), ki segajo od bronaste dobe (od 22. stoletja pr. n.št.) v obdobje antike, to je do vladavine Rimljanov. Glavni pogoj za kontinuirano poselitev področja so izdatni vodni viri, po katerih vas nosi tudi ime (Knežji vodnjak, Graffenbrün, Fontana del conte). Stopili smo v cerkvico, ki sodi med starejše sakralne stavbe. Zgrajena je bila leta 1652. Krasi jo čudovit lesen oltar, delo rezbarja Frančiška Strausa (1768). V »klonici« cerkvice je plošča v spomin padlih v 1. svetovni vojni v celotni okolici. Na pokopališču izstopata grobna kapela z napisom POČIVALIŠČE DRUŽINE EVGEN VILHARJA Z KALCA in obnovljen obelisk z družinskega groba pesnika, skladatelja in rodoljuba Miroslava Vilharja.

Osnovna šola

Zavili smo proti Osnovni šoli Toneta Tomšiča. Sicer imajo šolo v Knežaku že od leta 1859. V sodobno šolo so se prvič vselili 1969. Že nekajkrat je bila prenovljena, da bi ustrezala sodobnim standardom. Šola je močno povezana tudi s KS. V njenih prostorih se odvijajo različne kulturne prireditve... V bližini šole je postavljen tudi spomenik, ki je posvečen trem velikim kneškim rodoljubom: Miroslavu Vilharju, narodnemu buditelju, pesniku, ki je zaznamoval 2. polovico 19. stoletja, Alojzu Valenčiču, rodoljubu, članu TIGR, ki je svoje mlado življenje končal pod fašističnimi streli na bazoviški gmajni l. 1930 ter Tonetu Tomšiču, narodnemu heroju. Že pred vojno je bil večkrat v jugoslovanskih zaporih. Zadnjič so ga aretirali italijanski okupatorji in ga obsodili na smrt. Sodba je bila izvršena v tajnosti. Ustreljen je bil 21.5.1942 v Gramozni jami.

O župnijski cerkvi

Stopili smo tudi do župnijske cerkve Marijinega vnebovzetja. Je iz leta 1665, večkrat predelana. V času župnika Janeza Kalana, ki je v Knežaku služboval 42 let, je bila 1938 v kratkem času povečana v triladijsko cerkev. Poslikal jo je (1943) slikar Avgust Černigoj, ravno tako je naslikal križev pot. Župnik Kalan je bil pri ljudeh zelo priljubljen, saj je med 2. svetovno vojno rešil vas pred požigom.

Prostovoljno gasilsko društvo Knežak 1904 – 2024

V gasilskem domu smo obiskali Prostovoljno gasilsko društvo Knežak. Pozdravila sta nas Kirm Leopold in Janez Kastelic. Opisala sta nam, kako delujejo slovenska gasilska društva. Letos se njihovo društvo pripravlja na slovesnost ob 120. obletnici delovanja. Ponosni so na svoje prednike pa tudi na sedanje članstvo. Med člani je tudi ženska skupina. Zelo pa skrbijo za podmladek. Iz leta v leto pridobiva društvo sodobnejšo opremo in urejene prostore. V vseh akcijah so povezani s KS in z drugimi društvi. Pohvalijo se tudi z gasilskim muzejem. Uspeli so zbrati dele opreme, uniform od najstarejših časov, dokumente, pa tudi veliko fotografij. Obiskovalec si tako lahko ustvari pogled na gasilstvo v različnih obdobjih. Pravi zaklad pa je njihova pumpa ali črpalka iz leta 1912 - ena najstarejših na Slovenskem.

Razen gasilskega društva v vasi delujejo še druga društva, tradicija sega še v čas čitalnic, ko je bilo ustanovljeno bralno društvo. Daleč na okoli so znani kot odlični zborovski pevci. Imajo dokument o delovanju tamburašev, ki so še pod AO igrali na koncertu. Zbrana sredstva so podarili revnim učencem. Sedaj je najaktivnejše društvo KŠTD Tabor Kalc 1869, katerega MePZ združuje mlade iz širše okolice in niza uspehe doma in v tujini.

S čim so se preživljali

Čeprav »na belem kamnu« ni obilice rodovitne zemlje, so se Knežani ukvarjali za preživetje s kmetijstvom in z gozdarstvom. Gojili so ovce, govedo, morali so biti tudi odlični rejci konj, saj so se dodatno ukvarjali s furmanstvom. S tem so povezane tudi druge obrti: žagarstvo, kovaštvo, kolarstvo... Ob živahni poti so delovale tudi številne gostilne in trgovine. Prodajali so les iz bližnjih gozdov. Dodana vrednost so bili tesarski proizvodi (pragovi za železnico, tramovi za ostrejšja, piloti...). V vasi je delovala tudi znana pekarna Parna pekarna »Mihelj« Knežak (1925-1995). Oskrbovala je vaščane, sosednje vasi in gozdne delavce v snežniških gozdovih. Kruh in peciva (zlasti potica) so bili odlične kvalitete, zato so bili zelo cenjeni in iskani.

Kako dalje nam je ob koncu našega obhoda vasi na predstavitvi svoje ekološke in turistične kmetije Slavec govoril njen gospodar Gregor Slavec, dobitnik priznanj inovativni mladi kmet in evropske nagrade za mlade kmete. Z veliko vnemo je opisal svoje rezultate, izdelke (sokovi, jogurt, domači sladoled...) in spregovoril o načrtih za bodočnost (pestri proizvodi, delo z najmlajšimi in sploh z mladino, pa tudi s starejšimi.)

Ob slovesu nas je skoraj prehitela noč. Polni vtisov in novih spoznanj, ki so nam jih posredovali gostitelji, za kar se jim iskreno zahvaljujemo, zlasti Vojku Mijlju, smo se vrnili domov. Obisk Knežaka nas je prepričal, da vaška skupnost z aktivnimi posamezniki, z medgeneracijskim sodelovanjem lahko veliko doseže za kvalitetno življenje na podeželju.

26. marec 2024

Marica Gaberšnik, mentorica

Foto: Irena Stembergar, Marica Gaberšnik, Ivanka Bratovič